

Marcin Sokołowski*

Zmiana konstytucyjnej nazwy państwa macedońskiego i jej konsekwencje dla Macedończyków

Change of the Constitutional Name of the Macedonian State and its Consequences for the Macedonians

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: Macedończycy, Bałkany, tożsamość narodowa, konstytucja, historia

Key words: Macedonians, Balkans, national identity, constitution, history

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie sytuacji państwa macedońskiego i Macedończyków w związku ze zmianą konstytucyjnej nazwy państwa, do której doszło w wyniku oczekiwań i nacisków państwa sąsiedniego – Grecji. W artykule zostaną przedstawione konsekwencje zmiany konstytucyjnej nazwy państwa. Ponadto zostanie przedstawiona analiza porozumienia zawartego pomiędzy władzami Republiki Macedonii a władzami Republiki Grecji z 2018 roku. Celem analizy jest odpowiedź na pytania badawcze: Jak porozumienie zawarte pomiędzy władzami Republiki Macedonii i Republiki Grecji wpłynęło na położenie Macedończyków? Czy porozumienie wpłynęło na istotne elementy macedońskiej tożsamości narodowej?

Abstract: The aim of this article is to show the complex situation of the Macedonian state and the Macedonians related to the change of the constitutional name of the country caused by Greek expectations and pressure. The article describes the consequences of the change of the constitutional name of the Republic of Macedonia. It goes on to present the analysis of the agreement between governments of the Republic of Macedonia and the Republic of Greece from 2018 year. The aim is to answer the research questions: How the agreement between Macedonian and Greek authorities influenced the situation of the Macedonians? Did the agreement have an impact on the crucial elements of the Macedonian national identity?

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4841-5534>; dr, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. E-mail: marcinpomiansokolowski@gmail.com.

Wprowadzenie

Celem artykułu jest przedstawienie złożonej sytuacji państwa macedońskiego i Macedończyków w związku ze zmianą konstytucyjnej nazwy państwa, wynikającą z oczekiwań i nacisków państwa sąsiedniego, tzn. Grecji. W artykule autor chciałby przedstawić, z jak poważnymi konsekwencjami wiązała się kwestia zmiany konstytucyjnej nazwy państwa, omówić jej przyczyny, a także skutki. W artykule zostanie również przedstawiona analiza porozumienia zawartego pomiędzy władzami Republiki Macedonii a władzami Republiki Grecji z 2018 roku¹. Celem analizy jest odpowiedź na następujące pytania badawcze: Jak porozumienie zawarte pomiędzy władzami Republiki Macedonii i Republiki Grecji wpłynęło na położenie Macedończyków? Czy porozumienie miało wpływ na istotne elementy macedońskiej tożsamości narodowej? Ponadto, celem analizy jest weryfikacja hipotezy: wprowadzone rozwiązania zawarte w porozumieniu pomiędzy władzami Macedonii i Grecji oddziaływały na istotne elementy macedońskiej tożsamości narodowej, a także na sytuację ekonomiczną państwa. Zastosowano metodę analizy treści (*content analysis*) oraz metody empiryczne. Należy zaznaczyć, że w polskiej literaturze przedmiotu problem omawiany w artykule nie jest zbadany w wystarczającym stopniu. W tekście zostały wykorzystane badania empiryczne autora (wywiady i ankiety) prowadzone w latach 2016–2018 na terenie Republiki Macedonii w okresie tuż przed zmianą konstytucyjnej nazwy państwa².

W 1989 roku w Europie miały miejsce doniosłe wydarzenia, które wpłynęły na przyszłe losy kontynentu. W Polsce 4 czerwca 1989 roku odbyły się pierwsze częściowo wolne demokratyczne wybory do parlamentu (35% miejsc do Sejmu i do Senatu), a ponadto, pod naciskiem USA Zgromadzenie Narodowe wybrało na prezydenta Wojciecha Jaruzelskiego³. Jesienią 1989 roku Niemcy

¹ Tekst porozumienia nazwanego *Końcowe porozumienie dotyczące pokonania różnic opisanych w rezolucjach 817 (1993) i 845 (1993) Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące wygaśnięcia ważności porozumienia czasowego z 1995 roku i na rzecz budowy strategicznego partnerstwa pomiędzy stronami*, określanego także jako Porozumienia Znad Prespy (*Prespanskiot Dogovor*), w tłumaczeniu Autora. Tłumaczenie zostało dokonane z języka macedońskiego jako języka państwa, które musi dokonać zmiany konstytucyjnej nazwy państwa. Porozumienie zostało zawarte w języku angielskim i przetłumaczone na języki stron. Zob. <https://vlada.mk/node/17422> (28.12.2023). Także: M. Sokołowski, *Wpływ procesu akcesji do Unii Europejskiej na tożsamość narodową Macedończyków*. Niepublikowana rozprawa doktorska. Obroniona na wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW, 8.12.2022.

² Badania były prowadzone w latach 2016–2018 w ramach dofinansowania DSM Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW.

³ G.F. Domber (red.), *Solidarity's Coming Victory: Big or Too Big*, <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB42/> (27.12.2023).

zburzyli Mur Berliński⁴, a w Rumunii wykonano wyrok śmierci na Nicolae Ceaușescu⁵. W tym czasie Jugosławia wchodziła w najbardziej dramatyczny okres swego istnienia, który w zaledwie półtora roku później zakończył się wybuchem krwawego konfliktu zbrojnego. Socjalistyczna Republika Macedonia była jedną z republik, która wraz z Serbią, Czarnogórą, Słowenią, Chorwacją oraz Bośnią i Hercegowiną tworzyła Socjalistyczną Federacyjną Republikę Jugosławii⁶. Jedyną republiką współtworzącą Jugosławię, która uniknęła krwawego scenariusza i w sposób pokojowy opuściła federację, była SR Macedonii, której to przypadek autor chciałby dokładnie zanalizować⁷.

Niepodległa Macedonia

Wieloletnie dążenia niepodległościowe Macedończyków doprowadziły do powołania w ramach Jugosławii po II wojnie światowej w 1945 roku Ludowej Republiki Macedonii, jako jednej z republik współtworzących federację⁸, Macedończycy w ramach SFRJ mogli po raz pierwszy w swej historii: dokonać kodyfikacji języka macedońskiego w 1947 roku, utworzyć uczelnie wyższe w największych miastach republiki, a także odnowić Arcybiskupstwo Ochrydzkie i powołać niezależny kościół prawosławny ogłaszając autokefalię w 1967 roku⁹. Ponadto Macedonia, jako jedna z republik związkowych SFRJ, posiadała własny parlament jednoizbowy i własną konstytucję, która określała nazwę państwa, co stanowiło istotne elementy wzmacniania macedońskiej tożsamości narodowej. Warto w tym miejscu dodać, że prowadzone przez autora w latach 2016–2018 badania naukowe potwierdziły, że kluczowymi elementami macedońskiej tożsamości narodowej są symbole narodowe: nazwa państwa, flaga i hymn, a także język i religia.

8 września 1991 roku Macedończycy zagłosowali za niepodległością¹⁰ i zdecydowali się na opuszczenie SFR Jugosławii¹¹. Tym samym zdecydowali

⁴ N. Davies, *Europa*, Kraków 1998, s. 1198.

⁵ W. Walkiewicz, *Słowiańszczyzna Południowa między przeszłością a przyszłością*, Warszawa 2017, s. 541.

⁶ I. Stawowy-Kawka, *Historia Macedonii*, Warszawa 2000, s. 249.

⁷ J. Wojnicki, *Przeobrażenia ustrojowe państw postjugosłowiańskich*, Pułtusk 2003, s. 56.

⁸ I. Stawowy-Kawka, *Historia Macedonii...*, s. 249.

⁹ I. Stawowy-Kawka, *Religie i grupy wyznaniowe w Macedonii*, [w:] J. Machnik, I. Stawowy-Kawka (red.), *Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU*, Kraków 2005, s. 105.

¹⁰ M. Sokołowski, *Dylematy narodowe a wybory parlamentarne. Casus Macedonii 2016 roku*, [w:] J. Wojnicki, J. Zaleśny (red.), *Pomiędzy demokracją a autorytaryzmem. Doświadczenia polityczno-ustrojowe państw współczesnych*, Warszawa 2018, s. 211; I. Stawowy-Kawka, *Historia Macedonii...*, s. 293.

¹¹ Socjalistyczna Federacyjna Republika Jugosławii.

o powstaniu niepodległej Macedonii. Dwa miesiące później, 17 listopada 1991 roku, macedoński parlament przyjął nową konstytucję, w której nazwa państwa została określona, jako Republika Macedonii¹². Od samego początku swego powstania, niewielkie państwo położone w centralnej części Półwyspu Bałkańskiego musiało zmagać się z oporem przeciwko uznaniu go na arenie międzynarodowej. W 1992 roku Republika Macedonii została uznana przez zaledwie kilka państw świata¹³. Warto w tym miejscu przypomnieć, że były to: Bułgaria, Turcja, Ukraina, Rosja, Albania i Litwa¹⁴. Wpływ na powyższą sytuację miał zdecydowany opór władz Grecji.

Relacje grecko-macedońskie

W 1991 roku, gdy Republika Macedonii zdecydowała się ogłosić niepodległość, władze greckie zareagowały niezwykle negatywnie blokując uznanie Republiki Macedonii na arenie międzynarodowej. Reakcje były tak gwałtowne, że nawet w samej Grecji określano je, jako historyczne¹⁵. Jednocześnie wyrażano obawy dotyczące konstytucyjnej nazwy Macedonii wskazując, że taką samą nazwę nosi jedna z greckich prowincji¹⁶. Jednak kluczową kwestią było negowanie faktu istnienia na terenie państwa greckiego niewielkiej macedońskiej mniejszości narodowej¹⁷. Jedynym określeniem, jakie w Grecji akceptowano w odniesieniu do macedońskiej mniejszości, była formuła słowianofoncy Grecy (*slavophonic Greeks*)¹⁸. Niezwykle istotny był także problem Macedończyków wysiedlonych z Grecji po II wojnie światowej, którzy pozostawili tam swoje majątki, a których ewentualny powrót wzbudzał ogromne

¹² I. Stawowy-Kawka, *Historia Macedonii...*, s. 293.

¹³ Należy zastanowić się, czy na stosunek do Macedonii i Macedończyków miała wpływ kwestia postrzegania Wschodu przez Zachód, czy też Europy Wschodniej przez Europę Zachodnią i zagadnienia Orientalizmu, czyli przeciwstawienia lepszemu Zachodowi gorszemu Wschodowi. Zob.: M. Babić, *Dylematy tożsamości jako źródła (nie)porozumienia. Bałkany i Unia Europejska*, https://www.academia.edu/6706835/Dylematy_to%C5%BC-samo%C5%9Bci_jako_%C5%BAr%C3%B3d%C5%82a_nie_porozumienia_Ba%C5%82kany_i_Unia_Europejska?email_work_card=view-paper (27.12.2023).

¹⁴ I. Stawowy-Kawka, *Narodowe i państwowe aspiracje Macedończyków*, [w:] H. Batowski, J. Machnik (red.), *Prace Komisji Środkowo Europejskiej PAU*, Tom I, Kraków 1993, s. 56.

¹⁵ V. Gaber, *Imeto Makedonija. Istorija Pravo Politika*, Skopje 2010, s. 130.

¹⁶ M.J. Zacharias, *Komunizm federacja nacjonalizmy system władzy w Jugosławii 1943–1991. Powstanie, przekształcenia, rozkład*, Warszawa 2004, s. 573.

¹⁷ M. Waldenberg, *Zmiany na bałkańskiej szachownicy politycznej*, [w:] H. Batowski, J. Machnik (red.), *Prace Komisji Środkoeuropejskiej PAU*, Kraków 1994, s. 52–53.

¹⁸ Tak określani są przedstawiciele macedońskiej mniejszości w Grecji. Więcej: E.N. Damianopoulos, *The Macedonians. Their Past and present*, New York 2012. Także D. Mircev, *Balkankiot megaetnikum*, Skopje 2012, s. 247.

kontrowersje¹⁹. Wiele protestów w Grecji wywołał także fakt opublikowania w 1991 roku raportu Departamentu Stanu USA, który wskazywał na istnienie niewielkiej mniejszości narodowej Macedończyków na terenie Grecji²⁰. Wynikiem bardzo silnych obaw i niepokoїв było stanowisko Ministra Spraw Zagranicznych Grecji A. Samarasa²¹ oraz byłego premiera A. Papandreu²². Jak wskazuje R. Clogg: „Jakielkolwiek jednak były przyczyny greckich działań, za nadanie sprawie macedońskiej niestosownej rangi na forum międzynarodowym i kosztowną, ale nietrafioną kampanię propagandową, Grecja zapłaciła utratą znacznej części międzynarodowej wiarygodności i dobrej opinii”²³. W 1992 roku Minister Spraw Zagranicznych Grecji M. Papakonstantinou usiłował przekonać innych polityków europejskich, że decyzja o powołaniu Republiki Macedonii w ramach Ludowej Federacyjnej Republiki Jugosławii w 1945 roku nie była legalna²⁴. W tym czasie greckie władze wysuwały kolejne zaskakujące propozycje dotyczące zmiany konstytucyjnej nazwy państwa macedońskiego, takie jak: Centralna Republika Bałkańska, Południowa Słowiańszczyzna czy też Republika Skopje²⁵.

W 1993 roku Grecja wyraziła zgodę na uznanie Republiki Macedonii, pod warunkiem ustalenia innej nazwy przez międzynarodową komisję arbitrażową²⁶. W dniu 8 kwietnia 1993 roku Republika Macedonii stała się członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych pod tymczasową nazwą „Była Jugosłowiańska Republika Macedonii”²⁷.

Kwestia powstania niepodległej Macedonii doprowadziła do poważnego kryzysu w Grecji. Rząd premiera K. Mitsotakisa utracił większość i konieczne było rozpozanie nowych wyborów. Wybory wygrał A. Papandreu, który zaostrzył retorykę w stosunku do Macedończyków. W związku z zaistniałą sytuacją, a także faktem, że w 1994 roku Grecja miała przejść przewodnictwo w Unii

¹⁹ A. Ioannidou, *Literature against Concealment and Distortion or The true story of the “Egejci”*, [w:] J. Sujecka (red.), *Macedonia Land Region Borderland*, Warszawa 2013, s. 392. Grecki badacz E. Kofos określa wysiedlonych Macedończyków jako „obcych nacjonalistów” występując zdecydowanie przeciw ewentualnej repatriacji tych osób w przyszłości do Grecji.

²⁰ R. Clogg, *Historia Grecji nowożytnej*, Warszawa 2006, s. 251.

²¹ Samaras wydał oświadczenie podkreślające, że Grecja nigdy nie uzna państwa noszącego nazwę Macedonia. R. Clogg, *Historia Grecji...*, s. 252.

²² Papandreu uznał, że wszelkie kontakty z politykami macedońskimi będą oznaczały uznanie Republiki Macedonii na arenie międzynarodowej R. Clogg, *Historia Grecji...*, s. 252.

²³ Tamże, s. 254–255.

²⁴ M. Kostic, V. Naumoski, *The Macedonian knot*, [w:] S. Skaric, D. Apasiev, V. Patchev (red.), *The name issue Greece and Macedonia*, Skopje 2009, s. 124.

²⁵ Tamże, s. 124.

²⁶ I. Stawowy-Kawka, *Narodowe i państwowe aspiracje Macedończyków...*, s. 56.

²⁷ Zob. *Name Issue*, <https://mfa.gov.mk/en/page/1504/name-issue> (20.02.2024).

Europejskiej, przedstawiciele wielu państw postanowili uznać niepodległość Republiki Macedonii i nawiązać z nią stosunki dyplomatyczne. Taką decyzję podjęły również Stany Zjednoczone Ameryki²⁸.

Na początku 1994 roku rząd A. Papandreu zdecydował się na bardzo radykalne działania wprowadzając embargo, sankcje i blokadę Macedonii²⁹. Macedonia znalazła się w trudnym położeniu. Z rygorów wprowadzonej blokady zwolniono tylko lekarstwa i żywność. Niezwykle trudne położenie Macedonii potęgowała dodatkowo wojna w Chorwacji oraz Bośni i Hercegowinie. Ponadto Federalna Republika Jugosławii złożona z Serbii i Czarnogóry pozostawała objęta sankcjami międzynarodowymi³⁰.

Działania dyplomacji USA doprowadziły w 1995 roku do zawarcia porozumienia pomiędzy rządami obu państw – Macedonii oraz Grecji. Grecy zdecydowali się znieść embargo w zamian za dokonanie przez władze Macedonii zmian w konstytucji, do której miała zostać dodana deklaracja wskazująca, że Macedonia nie posiada żadnych roszczeń terytorialnych w stosunku do Grecji³¹. Ponadto władze Macedonii musiały zobowiązać się, że dokonają zmiany flagi państwowej, a także usuną z flagi tzw. gwiazdę z Verginy³². Stanowiło to akt bezprecedensowy, gdy jedno z państw Europy wymusiło na innym państwie zmianę flagi państwowej, a także dokonanie zmian w konstytucji stosując blokady i embargo handlowe. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że na greckiej fladze nie znajdował się wspomniany symbol gwiazdy z Verginy. Jednocześnie należy podkreślić, że zdarzają się przypadki, gdy różne państwa posiadają bardzo podobne flagi, tak jak to ma miejsce w przypadku flag Słowacji i Słowenii. Wspomniane państwa nie stosują wobec siebie blokad czy sankcji, choć wiąże się to z pomyłkami podczas oficjalnych wizyt międzypaństwowych³³.

Należy podkreślić, że władze niepodległej Macedonii jeszcze w 1992 roku wprowadziły do konstytucji przepis, że nie posiadają roszczeń terytorialnych w stosunku do państw ościennych³⁴. Wspomniane regulacje wydawały się dyskusyjne, ponieważ Republika Macedonii w 1992 roku po ogłoszeniu nie-

²⁸ R. Clogg, *Historia Grecji...*, s. 260.

²⁹ Papandreu określił ją w ten sposób: „...Przetrwanie Skopje zależy od portu w Salonikach, a nie od tego ilu będą mieli ambasadorów...”. Tamże, s. 125.

³⁰ Sankcje zostały nałożone w związku z wojną na Bałkanach pomiędzy narodami zamieszkującymi Jugosławię.

³¹ V. Gaber, *Imeto Makedonija...*, s. 275.

³² Tamże, s. 275.

³³ G.W. Bush spotykając się z premierem Słowacji wyrażał radość, że mógł gościć w Ljubljanie, która jest stolicą Słowenii. Zob. D. Wieczorek, *Szczyt Bush Putin pomoże odróżnić Słowację od Słowenii*, <https://wiadomosci.wp.pl/szczyt-bush-putin-pomoze-odrozniac-slowacje-od-slowenii-6031234116977793a> (7.01.2024).

³⁴ V. Gaber, *Imeto Makedonija...*, s. 275.

podległości, nie posiadała praktycznie żadnego uzbrojenia, bowiem wojska jugosłowiańskie wycofując się z terytorium Macedonii w kwietniu 1992 roku pozostawiły Macedończykom tylko granaty, broń ręczną, co stanowiło około 10% uzbrojenia oraz opuszczone garnizony³⁵. Pomimo wspomnianych faktów, już na początku 1992 roku miały miejsce w Grecji masowe protesty skierowane przeciwko niepodległej Macedonii, a największy z nich z 1994 roku w Salonikach zgromadził około miliona protestujących³⁶. We wspomnianych protestach była zaangażowana również grecka cerkiew prawosławna. Podczas protestów nawoływano do zbrojnego wystąpienia przeciwko Macedonii³⁷. Dzięki wspomnianemu wcześniej porozumieniu zawartemu przy wydatnej pomocy dyplomacji USA, w którym władze Macedonii zobowiązały się do zmiany konstytucji i zmiany flagi, władze Grecji zobowiązały się *de facto* nie blokować członkostwa Macedonii w organizacjach międzynarodowych³⁸.

Pomimo podpisanego porozumienia, w 2008 roku władze Grecji zdecydowały się na zablokowanie członkostwa Republiki Macedonii w Sojuszu Północnoatlantyckim (NATO)³⁹. Miało to miejsce podczas szczytu sojuszu, który odbył się w Bukareszcie. Władze Grecji domagały się zmiany konstytucyjnej nazwy Republiki Macedonii⁴⁰. Grecja tym samym naruszyła porozumienie z 1995 roku, w którym zobowiązała się, że nie będzie blokować członkostwa Macedonii w organizacjach międzynarodowych pod warunkiem, że Macedonia będzie występować pod nazwą, pod którą została przyjęta do ONZ w 1995 roku jako Była Jugosłowiańska Republika Macedonii (*Former Yugoslav Republic of Macedonia*)⁴¹. W 2011 roku Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS) orzekł, że Grecja złamała porozumienie z 1995 roku blokując w 2008 roku w Bukareszcie członkostwo Macedonii w NATO⁴². Pomimo wyroku

³⁵ I. Stawowy-Kawka, *Historia Macedonii...*, s. 309.

³⁶ I. Stawowy-Kawka, *Narodowe i państwowe aspiracje Macedończyków...*, s. 54.

³⁷ M. Sokołowski, *The Recognition of the Autocephaly of the Macedonian Orthodox Church and the Problem of Russian Interference and Disinformation in the Macedonian Public Space after the Invasion of Ukraine in 2022*, [w:] A. Adamczyk, G. Ilik, M. Tahirović, K. Zajączkowski (red.), *Poland's Experience in Combating Disinformation: Inspirations for the Western Balkans*, Warszawa 2023, s. 118.

³⁸ I. Stawowy-Kawka *Historia Macedonii...*, s. 313.

³⁹ M. Sokołowski, *Naruszanie prawa podczas wyborów w Macedonii. Kwestia głosowania rodzinnego w Macedonii*, [w:] J. Wojnicki (red.), *Kształtowanie ładu demokratycznego w państwach Europy Środkowej i na Bałkanach. Szanse i zagrożenia*, Warszawa 2015, s. 237.

⁴⁰ *Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości: Grecja bezprawnie zablokowała przystąpienie Macedonii do NATO*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/572547,miedzynarodowy-trybunal-sprawiedliwosci-grecja-bezprawnie-zablokowala-przystapienie-macedonii-do-nato.html> (27.12.2023).

⁴¹ I. Stawowy-Kawka, *Historia Macedonii...*, s. 313.

⁴² *Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości: Grecja bezprawnie zablokowała przystąpienie Macedonii do NATO*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/>

MTS władze greckie nie zmieniły swojego stanowiska łamiąc porozumienie zawarte z Macedonią, a także występując przeciwko orzeczeniu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

Porozumienie znad Prespy z 2018 roku

W związku z zaistniałą sytuacją, nowy rząd Macedonii, powstały po wyborach w 2016 roku, zdecydował się na poprawę relacji i ustępstwa w stosunku do Grecji, pomimo podpisanego porozumienia z 1995 roku i wyroku MTS z 2011 roku⁴³. W 2017 roku rozpoczęto negocjacje z władzami Grecji ostatecznej umowy, która miała doprowadzić do zniesienia greckiego weta i blokad dotyczących członkostwa Republiki Macedonii w organizacjach międzynarodowych, takich jak NATO czy UE. 8 czerwca 2018 roku nad jeziorem Prespa w miejscowości *Nivici/Psarades* w Grecji przy granicy z Macedonią podpisano porozumienie o ostatecznym zakończeniu sporu między państwami, określane również jako Porozumienie znad Prespy⁴⁴. Porozumienie można określić jako kluczowe dla zagadnienia tożsamości narodowej Macedończyków. Jego analiza pozwala lepiej zrozumieć, z jakimi zmianami i wyrzeczeniami musieli zmierzyć się Macedończycy po jego podpisaniu.

Zostało ono zatytułowane: Porozumienie końcowe dotyczące pokonania różnic opisanych w rezolucjach 817 (1993) i 845 (1993) Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące wygaśnięcia ważności porozumienia czasowego z 1995 roku i na rzecz budowy strategicznego partnerstwa pomiędzy stronami⁴⁵.

Rezolucje odnosiły się do porozumień, które zostały zawarte przez Republikę Macedonii i Republikę Grecji w 1993 roku. W przywołanych rezolucjach omówiono kwestię uznania Republiki Macedonii na arenie międzynarodowej pod tymczasową nazwą Była Jugosłowiańska Republika Macedonii. W porozu-

572547,miedzynarodowy-trybunal-sprawiedliwosci-grecja-bezprawnie-zablokowala-przystapienie-macedonii-do-nato.html (27.12.2023).

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Zob. M. Sokołowski, *Wpływ procesu akcesji do Unii Europejskiej...*, s. 206.

⁴⁵ *Końcowe porozumienie dotyczące pokonania różnic opisanych w rezolucjach 817 (1993) i 845 (1993) Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące wygaśnięcia ważności porozumienia czasowego z 1995 roku i na rzecz budowy strategicznego partnerstwa pomiędzy stronami*, określane także jako Porozumienie Znad Prespy (*Pre-spanskiot Dogovor*), w tłumaczeniu Autora. Tłumaczenie zostało dokonane z języka macedońskiego, jako języka państwa, które musi dokonać zmian dotyczących konstytucyjnej nazwy państwa. Porozumienie zostało zawarte w języku angielskim i przetłumaczone na języki stron. Zob. <https://vlada.mk/node/17422> (28.12.2023).

mieniu zaznaczono, że w momencie jego zawarcia utraciło ważność czasowe porozumienie z 13 września 1995 roku.

Kluczową kwestię opisaną w porozumieniu, a dotyczącą wzajemnych relacji, stanowiły rozwiązania przyjęte w punkcie trzecim artykułu pierwszego wskazujące, że: „...Oficjalną nazwą drugiej strony będzie «Republika Północna Macedonia», która będzie odzwierciedlać nazwę konstytucyjną drugiej strony i która będzie stosowana *erga omnes* tak jak to zostało przewidziane w powyższym porozumieniu. Skróconą nazwą drugiej strony będzie «Północna Macedonia»...”⁴⁶.

Nazwa obywatelstwa, która miała być obowiązującą dla Macedończyków została również określona w artykule pierwszym w punkcie trzecim porozumienia: „...obywatelstwo drugiej strony będzie macedońskie/obywatel Republiki Północnej Macedonii tak jak to będzie zapisane we wszystkich dokumentach podróży...”⁴⁷.

Nazwa języka macedońskiego miała zostać określona jako: „oficjalnym językiem drugiej strony będzie język macedoński tak jak to zostało uznane na trzeciej konferencji ONZ na temat standaryzacji nazw geograficznych, która odbyła się w 1977 roku i tak jak to zostało opisane w artykule 7 podpunkt 3 i 4 z przywołanego porozumienia”⁴⁸. To jeden z niewielu przepisów porozumienia, dzięki któremu udało się ochronić część tożsamości narodowej Macedończyków wskazując, że ich językiem jest macedoński. Faktycznie potwierdzając to, co ustalono w 1977 roku i czego władze Grecji nie mogły już zmienić.

Jednym z najistotniejszych elementów porozumienia okazał się artykuł siódmy, w którym wskazano, że: „strony akceptują, że ich rozumienie dotyczące określeń «Macedonia» i «macedoński» odnosi się do różnych historycznych kontekstów i spuścizny kulturowej”⁴⁹. W przypadku Grecji podkreślono, że: „w przypadku Pierwszej ze stron powyższe określenia nie oznaczają tylko obszaru i narodu zamieszkującego w północnej części strony Pierwszej, ale także ich cechy charakterystyczne, a także hellenistyczną cywilizację, historię, kulturę, dziedzictwo w tym regionie od czasów antycznych do dnia dzisiejszego”⁵⁰. W przypadku Macedonii zaznaczono, że: „w odniesieniu do strony Drugiej, te określenia oznaczają jej terytorium, język, naród i jego cechy charakterystyczne, z jego własną historią, kulturą i dziedzictwem, które szczególnie się różnią od tych wymienionych w artykule 7 punkt 2”⁵¹.

⁴⁶ Tamże (tłum. Autora).

⁴⁷ *Końcowe porozumienie...* (tłum. Autora). Zob. <https://vlada.mk/node/17422> (28.12.2023).

⁴⁸ Tamże (tłum. Autora).

⁴⁹ Tamże (tłum. Autora).

⁵⁰ *Końcowe porozumienie...* (tłum. Autora).

⁵¹ Tamże (tłum. Autora).

Wskazano, w jaki sposób należy stosować przymiotnik macedoński czy macedońska w stosunku do państwa i instytucji państwowych. To niewątpliwie kluczowe rozwiązanie dotyczące tożsamości narodowej Macedończyków, z zawartych w opisywanym porozumieniu. W porozumieniu określono, jaka, ściśle określona, wersja nazw macedońskich urzędów i placówek państwowych jest dozwolona. Wskazano, która wersja jest dopuszczalna i jaką powinna mieć formę. Dotyczyło to zarówno placówek państwowych związanych z edukacją, kulturą czy sztuką w Macedonii. Sformułowano to, w artykule pierwszym punkcie trzecim, w następujący sposób: „przymiotnik dotyczący państwa, jego organów państwowych i innych instytucji publicznych będzie zgodny z oficjalną nazwą drugiego państwa lub z jego skróconą nazwą, czyli z «Republiki Północnej Macedonii» lub «Północnej Macedonii». Odmienne użycie przymiotnika szczególnie w przypadku jego użycia, co do osób czy podmiotów, które nie są związane z państwem i państwowymi podmiotami, które nie zostały powołane czy ustanowione przez prawo, i które nie dostają wsparcia od państwa, czy nie podejmują działań na rzecz państwa poza jego granicami, mogą istnieć zgodnie z artykułem 7 podpunkt 3 i 4. Korzystanie z przymiotnika może odbywać się zgodnie z artykułem 7 punkt 3 i 4”⁵².

Niezwykle istotnym dla porozumienia okazał się artykuł 8, w którym określono status instytucji państwowych, symboli historycznych czy też pomników. W artykule 8 wskazano, że: „gdyby jedna ze Stron uznała, że jeden albo więcej symboli, które są częścią jej historycznego albo kulturowego dziedzictwa został wykorzystany przez Drugą Stronę, pierwsza ze Stron w przypadku takiego wykorzystania zwróci uwagę drugiej Stronie, a druga Strona podejmie właściwe działania korygujące, właściwie zajmie się sprawą i umożliwi poszanowanie takiego dziedzictwa”⁵³.

Konsekwencje Porozumienia znad Prespy

Rozwiązania wprowadzone w porozumieniu nakładały na władze Macedonii obowiązek podjęcia działań zmierzających do dokonania zmian nazw instytucji publicznych, które otrzymywały wsparcie od państwa, ze wszystkich z nich musiały zostać usunięte słowa „macedońska” czy „macedońskie”. Wśród nich znalazły się między innymi: Macedońska Opera i Balet, Macedońska Akademia Nauk i Sztuk czy też Macedońskie Koleje Państwowe.

⁵² *Końcowe porozumienie...* (tłum. Autora). Zob. <https://vlada.mk/node/17422> (28.12.2023).

⁵³ Tamże (tłum. Autora).

Macedońska Opera i Balet musiała zostać określona, jako Narodowa Opera i Balet, a Macedońskie Koleje Państwowe musiały zmienić nazwę na Koleje Państwowe w Republice Północnej Macedonii. Powyższe rozwiązanie obejmowało sto trzydzieści sześć urzędów czy placówek państwowych w całej Macedonii. Niektóre musiały zastąpić słowo „macedońska”, słowem „północna”, a inne słowem „narodowa”. Taką decyzję podjęto na posiedzeniu rządu 5 marca 2019 roku⁵⁴.

Wspomniane rozwiązania dotyczące usunięcia określenia „macedońska”, nakładały na Macedończyków obowiązek rezygnacji z jakże istotnych dla ich tożsamości narodowej określeń mających dla nich symboliczne znaczenie. Oznaczało to, że ich własne instytucje państwowe nie mogły być określane, jako „macedońskie”. Wspomniane działania powodowały także ogromne koszty, dotyczące wymiany dokumentów, pieczęci, tablic, czy też znaków wspomnianych urzędów czy placówek państwowych.

Należy także podkreślić, że w porozumieniu przyjęto bezprecedensowe rozwiązania, zgodnie z którymi jedna ze stron mogła zwracać się do drugiej strony w przypadku, gdyby uznała, że jej historyczne dziedzictwo zostało wykorzystane przez drugą stronę. Oznaczało to, że jedna ze stron mogła dzięki porozumieniu mieć prawo, a nawet swego rodzaju monopol na decydowanie, kto posiada prawo do wykorzystywania określonych symboli historycznych na terytorium drugiego państwa. Strona grecka, w artykule ósmym w punkcie drugim, w następujący sposób określiła swoje oczekiwania: „w ciągu sześciu miesięcy po wejściu w życie tego Porozumienia, Druga strona zbada status pomników, budynków użyteczności publicznej i infrastruktury na jej terytorium i jeśli tylko one w jakiś sposób odnoszą się do historii i cywilizacji hellenistycznej, które przedstawiają pewną część dziedzictwa historycznego i kulturowego Pierwszej strony, wtedy podejmie się właściwe działania modyfikujące w celu skutecznego rozpatrzenia kwestii i zabezpieczenia poszanowania takiego dziedzictwa”⁵⁵.

Zgodnie z porozumieniem strona macedońska miała sześć miesięcy na zbadanie statusu budynków użyteczności publicznej czy też pomników. Tak sformułowane przepisy porozumienia wskazywały, z jak niezwykłą operacją

⁵⁴ Zob. *Novi iminja na instituciite: Edni co dodavka „severna” drugi so „nacionalna”*, [https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b8-%d0%b8%d0%bc%d0%b8%d1%9a%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d0%b8%d0%bd%d1%81%d1%82%d0%b8%d1%82%d1%83%d1%86%d0%b8%d0%b8%d1%82%d0%b5-%d0%b5%d0%b4%d0%bd%d0%b8-%d1%81%d0%be-%d0%b4%d0%be%d0%b4/ \(29.12.2023\)](https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b8-%d0%b8%d0%bc%d0%b8%d1%9a%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d0%b8%d0%bd%d1%81%d1%82%d0%b8%d1%82%d1%83%d1%86%d0%b8%d0%b8%d1%82%d0%b5-%d0%b5%d0%b4%d0%bd%d0%b8-%d1%81%d0%be-%d0%b4%d0%be%d0%b4/ (29.12.2023)).

⁵⁵ *Końcowe porozumienie...* (tłum. Autora). Zob. [https://vlada.mk/node/17422 \(28.12.2023\)](https://vlada.mk/node/17422 (28.12.2023)).

musiała mierzyć się strona macedońska. Przyjęcie przywołanych rozwiązań wskazywało także na ogromną skalę kosztów, jakie musiała ona ponieść. Te wszystkie działania wymuszone przez porozumienie, stanowiły znaczne obciążenie dla budżetu małego państwa położonego w centralnej części Półwyspu Bałkańskiego.

Podsumowanie

Odpowiadając na postawione na początku artykułu pytania badawcze, trzeba w tym miejscu podkreślić, że Porozumienie z Prespy wpłynęło na tożsamość narodową Macedończyków. Wymusiło usunięcie słowa macedońska czy macedońskie z nazw stu trzydziestu sześciu instytucji państwowych w Republice Macedonii. Ponad sto trzydzieści urzędów czy placówek państwowych nie mogło posiadać w swych nazwach określenia, pod którymi funkcjonowało przez kilkadziesiąt lat w niepodległej Macedonii, a wcześniej po drugiej wojnie światowej w ramach Jugosławii. Urzędy czy instytucje państwowe, które stanowiły pewien istotny element ich tożsamości i tradycji narodowej, nie mogły już być określane jako macedońskie. Ponadto pomniki czy budynki użyteczności publicznej musiały zostać poddane określonym działaniom modyfikacyjnym, gdyby tylko strona grecka uznała, że przynależą do kultury hellenistycznej. Hipoteza przyjęta w artykule została potwierdzona. Wprowadzone rozwiązania zawarte w porozumieniu pomiędzy władzami Macedonii i Grecji w niezwykle silny sposób oddziaływały na istotne elementy macedońskiej tożsamości narodowej poprzez usuwanie z nazw instytucji państwowych określenia macedońska czy macedoński, poprzez modyfikacje gmachów użyteczności publicznej czy też pomników w państwie. Ponadto działania wynikające z porozumienia wiązały się z ogromnymi kosztami, które musiał ponosić małe państwo i które w niezwykle istotny sposób oddziaływały na jego sytuację ekonomiczną.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że 30 września 2018 roku odbyło się referendum dotyczącego zmiany konstytucyjnej nazwy państwa, a do urn poszło zaledwie 36% obywateli Macedonii⁵⁶. Potwierdziły się tym samym wcześniejsze badania naukowe przeprowadzone przez autora artykułu w latach 2016–2018, które wskazywały, że obywatele, a szczególnie osoby młode, są silnie związane ze swoim państwem, jego nazwą konstytucyjną, a także z nazwami wielu instytucji państwowych⁵⁷. Jednocześnie należy zaznaczyć, że parlament Republiki

⁵⁶ Wymagana frekwencja w referendum, by mogło zostać uznane za ważne, wynosi 50%.

⁵⁷ Zob. M. Sokołowski, *Wpływ procesu akcesji do Unii Europejskiej...*, s. 170.

Macedonii zdecydował się podjąć decyzję o zmianie konstytucyjnej nazwy państwa⁵⁸.

Pomimo upływu ponad pięciu lat, konsekwencje umowy nadal są odczuwalne, a wielu Macedończyków zostało zobowiązanych do wymiany dokumentów do 13 lutego 2024 roku, ponieważ dowody, paszporty i inne dokumenty urzędowe, w których występuje określenie Republika Macedonii powinny zostać zastąpione nowymi. Konsekwencje tych działań będą odczuwalne jeszcze przez wiele lat i będą wiązały się z rezygnacją z istotnych elementów macedońskiej tożsamości narodowej.

Bibliografia

- Babić M., *Dylematy tożsamości jako źródła (nie)porozumienia. Bałkany i Unia Europejska*, https://www.academia.edu/6706835/Dylematy_to%C5%BCsamo%C5%9Bci_jako_%C5%BA-r%C3%B3d%C5%82a_nie_porozumienia_Ba%C5%82kany_i_Unia_Europejska?email_work_card=view-paper (27.12.2023).
- Batowski H., *Między wojnami*, Warszawa 1988.
- Clogg R., *Historia Grecji nowożytnej*, Warszawa 2006.
- Damianopoulos E.N., *The Macedonians. Their Past and present*, New York 2012.
- Davies N., *Europa*, Kraków 1998.
- Gaber V., *Imeto Makedonija. Istorija Pravo Politika*, Skopje 2010.
- Ioannidou A., *Literature against Concealment and Distortion or: The true story of the "Egejci"*, [w:] J. Sujecka (red.), *Macedonia Land Region Borderland*, Warszawa 2013.
- Kostic M., Naumoski V., *The Macedonian knot*, [w:] S. Skaric, D. Apasiev, V. Patchev (red.), *The name issue Greece and Macedonia*, Skopje 2009.
- Mircev D., *Balkanskiot megaetnikum*, Skopje 2012.
- Sokołowski M., *Dylematy narodowe a wybory parlamentarne. Casus Macedonii 2016 roku*, [w:] J. Wojnicki, J. Zaleśny (red.), *Pomiędzy demokracją a autorytaryzmem. Doświadczenia polityczno-ustrojowe państw współczesnych*, Warszawa 2018.
- Sokołowski M., *Naruszanie prawa podczas wyborów w Macedonii. Kwestia głosowania rodzinnego w Macedonii*, [w:] J. Wojnicki (red.), *Kształtowanie ładu demokratycznego w państwach Europy Środkowej i na Bałkanach. Szanse i zagrożenia*, Warszawa 2015.
- Sokołowski M., *The Recognition of the Autocephaly of the Macedonian Orthodox Church and the Problem of Russian Interference and Disinformation in the Macedonian Public Space after the Invasion of Ukraine in 2022*, [w:] A. Adamczyk, G. Ilik, M. Tahirović, K. Zajączkowski (red.), *Poland's Experience in Combating Disinformation: Inspirations for the Western Balkans*, Warszawa 2023.
- Sokołowski M., *Wpływ procesu akcesji do Unii Europejskiej na tożsamość narodową Macedończyków*. Niepublikowana rozprawa doktorska. Obroniona na wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW, 8.12.2022.
- Stawowy-Kawka I., *Historia Macedonii*, Warszawa 2000.

⁵⁸ 11.01.2019 roku parlament dokonał zmian w konstytucji zgodnie z Porozumieniem znad Prespy. Zob.: Macedonia Północna, <https://www.gov.pl/web/macedoniapolnocna/macedonia> (17.12.2023).

- Stawowy-Kawka I., *Narodowe i państwowe aspiracje Macedończyków*, [w:] H. Batowski, J. Machnik (red.), *Prace Komisji Środkowo Europejskiej*, Tom I, Kraków 1993.
- Stawowy-Kawka I., *Religie i grupy wyznaniowe w Macedonii*, [w:] J. Machnik, I. Stawowy-Kawka (red.), *Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU*, Kraków 2005.
- Waldenberg M., *Zmiany na bałkańskiej szachownicy politycznej*, [w:] H. Batowski, J. Machnik (red.), *Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU*, Kraków 1994.
- Walkiewicz W., *Słowiańszczyzna Południowa między przeszłością a przyszłością*, Warszawa 2017.
- Wojnicki J., *Przeobrażenia ustrojowe państw postjugosłowiańskich*, Pułtusk 2003.
- Zacharias M.J., *Komunizm federacja nacjonalizmy system władzy w Jugosławii 1943–1991. Powstanie, przekształcenia, rozkład*, Warszawa 2004.